

UDC 001.32(477)''1951-1955'':930.25

Oksana Verbitska

Formation of the Registers of the Sessions of the Presidium of the USSR Academy of Sciences in 1951–1955 within the Context of Preserving National Memory and Representation of the History of Academic Scientific Work

The article is devoted to the development of rehests proceedings meetings of the Presidium of the AS of the Ukrainian SSR in the years 1951–1955 as the source on the history of national academic science.

Keywords: archival source, rehests of documents, the history of the NAS of Ukraine.

УДК 001.32(477)''1951-1955'':930.25

Оксана Вербицкая

Разработка регестов протоколов Президиума АН УССР в 1951–1955 гг. в контексте сохранения национальной памяти и репрезентации истории развития академических научных исследований

Статья посвящена разработке регестов протоколов заседаний Президиума АН УССР в 1951–1955 гг. как источника по истории академической науки Украины.

Ключевые слова: архивные источники, регесты документов, история НАН Украины.

УДК 003.349:01:017:004

Марія Бондар,

аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

**ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ
КИРИЛИЧНИХ СТАРОДРУКІВ У ХХІ ст.**

У статті розглянуто більше трьох десятків каталогів кириличних стародруків, виданих починаючи із 2001 р. Спочатку розглянуто українські бібліографічні покажчики кириличних стародруків, потім російські, в кінці – нечисленні польські, литовські, білоруські та болгарські. Проведений аналіз каталогів кириличних стародруків свідчить про активний опис цих видань здебільшого російськими та українськими фахівцями у вигляді фундаментальних зведених каталогів, каталогів окремих збірок, тематичних груп бібліотек, музеїв та архівів. Помітні тенденції до розширення описів видань та примірників, збільшення кількості та наповнення додатків. Серед каталогів переважають синтезовані видання бібліографічного та книгознавчого характеру, подеколи з елементами мистецтвознавчих, історичних та культурологічних досліджень.

Ключові слова: кириличні стародруки, бібліографування кириличних стародруків, каталоги стародруків, науковий опис стародруків.

Як відомо, бібліографування видань – на сьогодні найдієвіший механізм їх уведення в інформаційний та науковий обіг. Хоча бібліографічний опис і здійснюється за певними стандартами, діючими правилами та ДСТУ, все ж видозмінюється та удосконалюється з часом. Бібліографічні описи стародруків, тобто видань XV–XVIII ст., мають свої особливості, як загальні для усіх пам'яток цієї групи, так і специфічні для різних підгруп стародруків – інкунабул та палеотипів, видань кириличного та гражданського друку, нотних, картографічних видань, ілюстративних альбомів, окремих друкованих гравюр тощо.

Ми зупинимось на певних специфічних особливостях, характерних для кириличних стародруків, та трансформації самих видів опису і форм їх представлення в сучасному інформаційному просторі. Предметом дослідження слугують каталоги кириличних стародруків, що вийшли друком у ХХІ ст., тобто починаючи з 2001 р. Варто відмітити стрімкий розвиток нових електронних технологій, що значно урізноманітнює форми

представлення таких матеріалів. Поряд із традиційними друкowanими виданнями постають електронні видання та бази даних. Електронні видання можуть виступати паралельно з друкowanими і самостійно. Проте переважаючою формою все ж залишаються друкowanі каталоги кириличних стародруків. Ми нарахували біля трьох десятків видань, опублікованих після 2001 р., серед яких – переважно російські (2/3), також українські (дещо менше 1/3), декілька литовських, польських, білоруських і болгарських. Фіксуються як каталоги, що продовжують попередні випуски, але переважають ті, що є самостійними окремими виданнями.

Спочатку звернемося до друкowanих каталогів кириличних стародруків, виданих починаючи з перших років ХХІ ст. в Україні. Серед тих, робота над якими була розпочата раніше, у 2002 р. вийшов 4-й випуск продовжуваного каталогу Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаніка з описом видань друкарні Львівського Успенського ставропігійського братства 1591–1644 рр. [16], автори-укладачі О. М. Колосовська та С. В. Гацкова. Випуск підготований за тією ж методикою, що і попередні – із детальним описом видань і примірників. Однак помітне розширення пошукового апарату. Так, у перших трьох випусках каталог супроводжувався іменним покажчиком та покажчиком географічних назв, у четвертому випуску до них додаються покажчики точнотатованих записів, а також штампів та екслібрисів. До оригінальних позицій опису варто віднести фіксацію верхнього рядка тексту на 33, 66 та 99 аркушах. Такий матеріал можна використати при атрибуції дефектних примірників кириличних видань у випадку, коли дослідник не має змоги звірити такий примірник із повним. Каталог виданий невеликим тиражем у 250 примірників.

Провідним центром дослідження та бібліографування кириличних стародруків традиційно є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, що є найбільшою книгозбірнею України і має давні багатолітні традиції опису стародруків. У 2005 р. вийшло друком видання М. А. Шамрай «Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [30]. У цій публікації основним об'єктом бібліографування стали не самі кириличні пам'ятки, а вміщені на їх сторінках власницькі або вкладні записи, тобто маргіналії. Каталог включає 493 описи стародруків, що надають широку цікаву джерельну базу для подальших книгознавчих, джерелознавчих, історичних та інших досліджень. Каталог організований

за алфавітним принципом, містить дуже короткі бібліографічні описи, опублікований тиражем в 300 примірників.

Публікацію бібліографічних видань стародруків продовжив надрукований у 2008 р. каталог кириличних видань збірки Національної бібліотеки України XV–XVII ст., укладачі Н. П. Бондар, Р. С. Кисельов, за участю Т. М. Росовецької [2]. Каталог містить 488 описів видань у 1890 примірниках. Він має фіксуєний характер, в ньому наводяться короткі відомості щодо видань, зазначено кількість примірників, подано перелік їхніх шифрів та бібліографію. Географічно-хронологічний каталог доповнений детальними алфавітним та хронологічним покажчиками. На початку видання вміщено доволі велику передмову з оглядом складу збірки, окремих видань та примірників, виявлених варіантів видань, переатрибуції примірників, рідкісних особливостей. У передмові вміщено деякі загальні зауваження обліку та бібліографування стародруків. В електронному еквіваленті каталог представлений у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України [2], як і інші друкowanі каталоги, що відображають фонди цієї збірки.

У 2012 р. видано друком попримірниковий каталог видань Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [1], автор-укладач Н. П. Бондар. Публікація включає також дослідження різних аспектів описаних примірників. Каталог охоплює 44 примірники 10 видань І. Федорова та П. Мстиславця, надрукованих в Москві, Заблудові, Львові, Вільнюсі, Острозі, а також «анонімні» Євангелія, видані, вірогідно, в Москві. Каталог має текстову частину з відомостями з історії формування збірок, характеристиками особливостей примірників та їх походження, варіантами друку та оформлення, власницькими та вкладними записами, вставними ілюстраціями в складі видань, філігранями паперу. Загалом публікація об'єднує широкий опис різних особливостей видань із детальним описом примірників. В області опису видань виділяються такі рубрики, як організація видань, характеристика друку, особливості набору и друку, художнє оформлення, вихідні відомості, склад видань, використання пробільного матеріалу, початкові слова аркушів, варіанти набору та оформлення, помилки в нумерації, бібліографія. Область опису примірника включає доволі велику кількість параметрів, серед яких формула примірника, його повнота / дефектність, стан збереження, розміри, варіанти набору та оформлення, провенієнції (записи, печатки,

шифри та інші помітки), маргіналії, особливості оправ, бібліографію примірників. У каталозі міститься велика кількість розміщених в тексті ілюстрацій. При можливості встановлюються відомості про осіб, згаданих у записах, та місцезнаходження вказаних населених пунктів. Видання має декілька додатків, серед яких іменний покажчик, покажчик організацій-власників книг, географічний покажчик, схема міграції примірників, покажчик філіграней. Каталог виданий тиражем 300 примірників.

У 2001 р. вийшов друком каталог видань кириличного друку в установах Волині, що охоплює видання 1600–1825 рр., упорядники С. Н. Крейнін та О. Д. Огнева [18], підготовлений під егідою Волинського краєзнавчого музею. Він містить опис 193 стародрукованих кириличних видань з фондів Волинського краєзнавчого музею, Володимир-Волинського музею, Луцького історико-культурного заповідника, Любомльського краєзнавчого музею, Маневичького та Торчинського музеїв. Публікація фіксує видання, надруковані у Варшаві, Вільнюсі, Києві, Клинцях, Львові, Москві, Почаєві, Санкт-Петербурзі. Каталог носить регіональний характер, організований за хронологічним принципом, включає попримірникові описи книг. Цінним є встановлення населених пунктів із зазначенням сучасної його локалізації. Каталог має традиційні додатки – покажчики за друкарнями, назвами, авторами, покажчик осіб, згаданих у маргіналіях. Виданий тиражем в 200 примірників.

Українські фахівці готують каталоги і невеликих за обсягом збірок кириличних стародруків. Зокрема, у 2005 р. опублікований каталог видань кириличного друку 1581–1916 рр. Національної парламентської бібліотеки України; укладач Н. Флегонтова [28]. Каталог містить доволі невеликі описи 87 примірників. Дещо раніше, у 2001 р., виданий каталог стародруків Луганського обласного краєзнавчого музею [16], укладачі Н. Н. Коченко, Р. Ф. Чумак та А. С. Люлько, де описано 11 кириличних стародруків. Описи короткі, попри це подано цікаві власницькі записи.

Активним дієвим центром з дослідження та опису кириличних стародруків в Україні виступає Музей книги і друкарства України. У 2008 р. видано друком каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. із колекції [3], підготовлений В. Г. Бочковською, Л. В. Хаухою та В. А. Адамовичем. Тут описано 56 примірників почаївських видань та 7 примірників унівських видань музейної збірки. Каталог вирізняється високим рівнем та ошатністю поліграфічного виконання, що загалом є рідкісним для сучасних українських бібліографічних видань, зокрема,

хорошою якістю опублікованих зображень титульних аркушів, гравюр та ілюстративних прикрас почаївських та унівських видань. Співробітники Музею, що активно співпрацюють з приватними колекціонерами, долучилися до створення ще одного видання, що містить описи в тому числі й кириличних стародруків, що у 2012 р. вийшло під назвою «Зібрання українських стародруків» [11]. Авторами бібліографічних описів стародруків та популярних статей про примірники видань є В. Г. Бочковська та Л. В. Хауха. Загалом видання презентує частину приватної колекції українського діяча В. А. Гайдука. Видання вирізняється достатньо дорогим добротним та ошатним художнім оформленням. Загалом метою видання було введення в науковий обіг великої приватної колекції і донесення до широких кіл читачів викладених у популярній формі відомостей про стародруки, історію вітчизняного книгодрукування, українські друкарні, зміст книг та їх особливості.

До самотніх каталогів кириличних видань, безперечно, належить каталог на престольних Євангелій XVI–XVIII ст. збірки Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, укладений Л. А. Юріною, що вийшов друком 2005 р. [31]. У публікації описано 209 примірників видань Євангелій у коштовних металевих оправах, сконцентрованих у збірці Києво-Печерського заповідника, що є найбільшою в Україні і однією із найбільших у світі. Оскільки Євангелія розміщувалися у храмах на престолах і вважалися найсакральнішими церковними книжковими пам'ятками, саме для них виготовлялися й найкоштовніші й найошатніші оправи. Тому в каталозі поєднано традиційні елементи бібліографічного опису кириличних стародруків, так і власницькі та вкладні записи, а також дуже детальний опис металевих окладів. Каталог містить велику кількість чорно-білих та кольорових ілюстрацій таких оправ, більшість із яких є шедеврами золотарського мистецтва. Каталог виданий тиражем в 1000 примірників, що переважає тиражі усіх інших каталогів кириличних стародруків, опублікованих в цей період в Україні.

Основні тенденції бібліографування кириличних книг в Україні свідчать про те, що каталоги видаються в різних регіонах, охоплюють фонди як великих, так і невеликих збірок бібліотек та музеїв, переважно синтезують елементи бібліографічного та книгознавчого досліджень. Однак сучасні тенденції активного запровадження у бібліографування стародрукованих книг нових електронних технологій поки несуттєво відобразилося у бібліографуванні українських стародрукованих видань.

Тепер звернемося до аналізу каталогів кириличних стародруків в Російській Федерації, яка по праву займає лідируюче положення за кількістю примірників, що тут зберігаються, і за інтенсивністю їх наукового дослідження та опису.

Як і в українській, в російській бібліографії кириличних стародруків у зазначений час продовжуються проекти зі створення друкованих каталогів кириличних стародруків, започатковані у попередній період. Оскільки концепції їх створення формувалися на попередньому етапі, охарактеризуємо їх коротко. Було продовжено публікацію результатів наукового опису збірки кириличних видань Державного архіву давніх актів у Москві. Перший із випусків вийшов друком у 1996 р. [19], два наступних – у 2002 та 2003 рр. [20; 21]. Укладачі Є. В. Лук'янова та Л. Н. Горбунова. Каталог цікавий тим, що саме у РДАДА зберігаються примірники видань, що здавна перебували на Московському Друкарському дворі, в тому числі й коректурні, з цінними власницькими помітками. Бібліографічні описи побудовані за хронологічним принципом розташування, опис дворівневий – окремо видань, окремо примірників. Усі три випуски опубліковані тиражем 1000 примірників.

У рамках розпочатого раніше проекту у 2001 та 2003 рр. вийшли друком два випуски багатотомного зведеного каталогу видань кириличного шрифту XV – першої половини XVI ст. під назвою «Gesamtkatalog der Fg̃hdrucke in kirillischer Schrift», що підготовлені провідним російським книгознавцем Є. Л. Немировським та надруковані у Баден-Бадені починаючи з 1996 р. у бібліографічній серії «Bibliotheca bibliographica Aureliana». Випуск 4 присвячений виданням Б. Гораджанина [34], випуск 6 – виданням венеціанського видавця Б. Вуковича [35].

Як відомо, найфундаментальнішими у дослідженні та бібліографуванні стародруків та рідкісних видань є зведені каталоги. Віховими подіями не тільки для церковнослов'янських видань, а й в цілому для стародрукованих книг можна вважати як зазначений вище каталог Є. Л. Немировського, так і зведений каталог кириличних видань другої половини XVI в., підготовлений О. О. Гусевою [8], що став плідним продовженням проекту по створенню фундаментальної бібліографії давньої стародрукованої книжності.

Видання має великий обсяг, вийшло друком у двох томах, містить 219 позицій опису. Каталог укладений на основі відомостей, отриманих із 412 книгозбірень 247 міст світу. В ньому представлений найповніший

репертуар кириличних видань другої половини XVI ст., що були випущені у світ європейськими друкарнями у 27 містах та інших населених пунктах. До особливостей каталогу належить велика кількість параметрів опису кожного із зафіксованих тут видань та уніфікація їх подачі. Вдалою є форма опису стародруку, де курсивом виділено окремі рубрики, кожна із яких розміщено з нового рядка. Серед формальних ознак бібліографічного опису укладачка окрім традиційних елементів виділяє й велику кількість факультативних. У кожному бібліографічному описі зазначено заголовок (автор / назва), місце видання, друкарню, час друку, сигнатурну формулу, кількість аркушів, рядків на сторінці тексту, розміри шрифту, мову видань та їх зміст, особливості окремих літер, лігатур, зноски, подачі та розміщення сигнатури, нумерації аркушів / сторінок, колонцифри та колонтитули, розмір дзеркала набору, наявність виправлення помилок к тексту, помилки в нумерації, варіанти набору, зазначення наявності ілюстрацій та інших елементів художнього оформлення. Окрім цих параметрів кожен із описів містить значну бібліографію та кількість введених у науковий обіг примірників. Після цього вміщено перелік країн, міст, установ, де ці примірники зберігаються, а почасти й шифри їх зберігання. В окрему рубрику виділено примірники особливої цінності, які мають ранні за часом написання або ж вартісні власницькі або вкладні записи, цінні оправи, вставні ілюстрації, особливості друку або ілюстрування, варіанти набору, коректурні примірники. Надзвичайно цінним є те, що до кожного із описаних у каталозі видань додано й автентичні факсимільні відтворення певної кількості його аркушів. Всього у виданні вміщено більше 1200 ілюстрацій. О. О. Гусева ретельно підійшла до їх відбору, вибираючи такі, де вміщено вихідні відомості, початкові аркуші тексту, присвяти, передмови, післямови, привілеї, вірші, молитви друкарів, як справедливо зазначає вона сама, вперше у виданнях подібного роду. Такий значний ілюстративний матеріал є добротним підспірям для дослідників кириличних видань другої половини XVI ст., оскільки дозволяє наочно ознайомитися, дослідити і використати при атрибуції автентичні тексти видань, більшість з яких недоступна широкому колу дослідників. Відмітимо ошатне поліграфічне виконання видання, надрукованого тиражем в 1000 примірників.

О. О. Гусевою було продовжено традицію підготовки та публікації зведених каталогів надрукованим у 2010 р. зводом російських книг кириличного друку XVIII в. друкарень Москви та Санкт-Петербурга [9]. Каталог організований в алфавітному порядку назв, що не дуже часто

застосовується при бібліографуванні кирилических книг, однак це не ускладнює його використання через підготовку системи якісних показників, насамперед хронологічного. Описано 1942 видання. До традиційних елементів опису додано такі позиції, як тираж, ціна, зазначення коректурних примірників, книготорговельні об'яви, посилання на архівні документи, перелік клейм тередорщиків, присутність в тексті згадувань імен представників російської імператорської родини, передача віршованих фрагментів тощо. Однак окрім власне алфавітного бібліографічного каталогу до публікації увійшли авторська передмова, додатки, показники заголовків, видань за часом та місцем друку, іконографії, цін, список співробітників друкарні, палітурників, підписи яких є на книгах, книгозбірень Російської Федерації, де зберігаються видання, список використаної літератури та показник імен. Тому обсяг допоміжних матеріалів, додатків, показників та списків значно перевищує обсяг суто описів кирилических видань Москви та Петербурга XVIII ст., що свідчить про те, що публікація виходить далеко за рамки бібліографічних видань, марно названа зводом. Крім того, до складу видання включено 992 опублікованих архівних документи, що всебічно характеризують різноманітні аспекти книговидавничої діяльності друкарень Москви та Петербурга XVIII ст.

Видання «Свода русской книги XVIII в.» варто оцінювати не тільки як основне бібліографічне, книгознавче та документальне джерело при складанні описів окремих збірок або ж конкретних примірників, а й унікальний інструмент для атрибуції дефектних примірників, і як базу для створення нових історико-книгознавчих і культурознавчих досліджень російської книги XVIII ст., оскільки подібні бібліографічні публікації є важливою передумовою введення в активний науковий обіг достовірної, а часто і унікальної джерелознавчої інформації про комплекс видань в цілому, і про кожне конкретне видання, надруковане в цей період. Видання ця визначна як за обсягом, так, безперечно, і за внеском в бібліографування і вивчення стародруків праця тиражем у 800 примірників.

З 2009 р. Є. Л. Немировським розпочато новий видавничий бібліографічний проєкт під назвою «Славянские издания кирилловского (церковнославянского) шрифта: 1491–2000. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы». На думку укладача, каталог розрахований на 8 томів, де будуть описані видання кирилического друку до 2000 р. У 2009 г. вийшов перший том цього зведеного каталогу, у якому

описано 80 видань 1491–1550 р. [24], у 2011 р. – наступний, що охопив видання 1551–1592 рр. [25]. На початку першого випуску вміщено передмову, що займає 175 сторінок, що розкриває історію видання стародруків зазначеного часу, та віхи їх дослідження та опису. Зведений каталог складається із доволі короткого опису стародруків, значної бібліографії, переліку відомих примірників, включає показники імен, назв, друкарень, книгозховищ, видань, відомих з літератури, містить значну кількість ілюстрацій. Виданий каталог тиражем у 800 примірників.

Плідно як провідний центр дослідження та бібліографування стародруків упродовж значного часу працює відділ рідкісної книги (Музей книги) Російської державної бібліотеки. Серед його доробку і розглянуті вище зведені каталоги О. О. Гусєвої та Є. Л. Немировського, так і бібліографічні видання, що відображають фонди цієї унікальної збірки. Так, з 2009 р. одразу із двох випусків розпочато публікацію каталогів збірки із попримірниковим описом кирилических видань кінця XV – першої половини XVI ст. та другої половини XVI ст. [22; 23]. Ініціатором і укладачем виступив Є. Л. Немировський, що є одноосібним укладачем першого випуску каталогу, і укладачем другого у співавторстві з О. О. Ємельяною. Обидва випуски, що вийшли в серії «Книжные памятники Российской государственной библиотеки», об'єднують загальна концепція укладання, вони мають подібну структуру описів та систему показників, і навіть ідентичне вдале зовнішнє оформлення. Каталоги вміщують попримірниковий опис кирилических стародруків. Їх вихід видається важливим не тільки тому, що таким чином вводиться в широкий науковий обіг цілий пласт нової джерельної інформації переважно стосовно побутування та особливостей примірників видань, а й тому, що збірка Державної бібліотеки Росії є найбільшим у світі фондоутримувачем кирилических видань, тому опрацювання її фондів та видання друком каталогів надає широкому колу фахівців унікальну історико-книгознавчу інформацію. У збірці РДБ є унікальні та рідкісні видання, є примірники із визначними особливостями. Перший випуск включає описи 144 примірників 48 видань від кінця XV ст. до середини XVI ст. Другий випуск включає описи 422 примірників і фрагментів 148 видань. Каталог має дворівневу структуру, що складається з області опису видання та послідовного опису всіх примірників збірки. Поле опису видання містить назву, передану зі збереженням оригінальної орфографії, а також місце, час виходу, друкарню, особливості фоліації та сигнатури, кількість рядків,

розмір шрифту, ілюстрації, вказує на одно- або двоколірний друк. В описі примірника вміщено інформацію про стан його збереження, записи, оправу, подано широку попримірникову бібліографію. Певні запитання викликає лише рубрика стосовно того, ким із дослідників примірник введений у науковий обіг. Із відомих 76 видань кінця XV – першої половини XVI ст. у збірці представлено 48. Каталог організований за хронологічним принципом подачі матеріалу. Приведено доволі короткий опис видань і не дуже детальний опис примірників. Опис примірників без розділення на окремі рубрики. Подано широку бібліографію щодо кожного із описаних примірників. Каталог має декілька покажчиків, зокрема, покажчик імен. В передмові подано історію формування збірки, відомості про долю окремих примірників, про приватні бібліотеки, що увійшли до зібрання Рум'янцевського музею та їх власників. У другому випуску каталогу кириличних стародруків Російської державної бібліотеки, підготовленому С. Л. Немировським разом із О. О. Ємельяновою, описано також 48 видань другої половини XVI ст. у 420 примірниках. Структурно цей каталог повторює перший випуск. Додано покажчик примірників, які раніше зберігалися у Рум'янцевському музеї, потім у Державній бібліотеці СРСР імені В. І. Леніна, а зараз або в інших установах, або ж їх місцезнаходження не встановлене.

Науково-допоміжний апарат обох випусків видання включає покажчик назв, імен, хронологічний покажчик датованих записів, покажчики інвентарних номерів та книжкових збірок, а також додатки – список примірників книг, що були у бібліотеці М. П. Рум'янцева, Рум'янцевському музеї та Державній бібліотеці СРСР, яких зараз немає у РДБ, перелік видань, відсутніх у збірці РДБ, із зазначенням місцезнаходження примірників, а також хронологічний анотований покажчик бібліографічних джерел, у яких відображені примірники сучасного фонду РДБ. Тираж обох випусків по 1000 примірників.

У 2010 р. вийшов каталог старообрядницьких видань кінця XVIII – початку XIX ст. зі збірки РДБ, підготовлений О. О. Ємельяновою, в якому описано 435 видань більш ніж 1700 примірників. Каталог організований за друкарнями, в межах друкарні – за алфавітом назв. Представлений тут опис примірників дуже короткий, однак із зазначенням власників, часу надходження до збірки тощо. Видання включає альбом орнаментики (152 с.) та ілюстрацій, споряджене покажчиками, зокрема, назв та іменним. Безперечно, публікація має велике значення для дослідників

старообрядницького книговидання, зокрема, відзначається найбільшою репрезентацією художнього оформлення старообрядницького друку. Як і два попередні, надруковане в серії «Книжные памятники Российской государственной библиотеки», виданий тиражем у 1000 примірників.

Давні міцні традиції опису кириличних стародруків підтримують фахівці Археографічної лабораторії Московського університету, що впродовж багатьох років працювала і працює зараз під керівництвом І. В. Поздєєвої. Очевидно, тут йдеться про самостійну школу бібліографів на чолі з І. В. Поздєєвою. Оскільки в Російській федерації плідно діє програма опису стародрукованих книжкових пам'яток, зокрема, й фінансується на державному рівні, у XXI ст. видано друком цілу низку каталогів чималих російських регіональних збірок кириличного друку, підготовлених тією чи іншою мірою за участю І. В. Поздєєвої та фахівців Археографічної лабораторії, науковців, аспірантів та студентів Московського університету в плідній співпраці із місцевими фахівцями. Московські спеціалісти працювали над описом кириличних пам'яток регіональних зібрань в рамках археографічних експедицій та археографічної практики. Таким чином, було створено ґрунтовні каталоги із попримірниковим описом видань збірок Тверської землі [6], Пермської області [13; 14], Ростово-Ярославської землі [15]. У процесі підготовки цих видань на регіональному рівні набули досвіду місцеві фахівці, що можуть самостійно працювати над подальшими дослідженнями.

Для всіх вказаних каталогів характерні такі особливості, як запровадження нових параметрів опису, яких не було у кириличних каталогах попереднього періоду, особливо стосовно московських видань у зв'язку з дослідженням архіву Друкарського двору – зазначення часу друку, тиражу, місця друку, ціни книги тощо. Описи складаються із окремих областей опису видання та примірника. Каталоги відзначаються високим рівнем поліграфії, якісними ілюстраціями, що демонструють найцінніші видання збірок, оригінальні оправи, власницькі записи. Цінним для колег є досвід аналізу водяних знаків форзаців та вставних аркушів, що дають можливість встановити час реставрації та ремонту примірника. Вказаний час надходження стародруків до збірки. Подібні каталоги відзначаються введенням інформації стосовно локалізації записів, визначення конкретного населеного пункту, згаданого у записі, церкви чи монастиря, осіб вкладників. Отже, каталоги із формальним описом стародруків однієї або кількох збірок перетворюються у дослідження з історії побутування видань

переважно церковної тематики, фіксуючи історію храмів, монастирів, вкладів і вкладників, слугуючи цінним джерелом автентичної історично правдивої інформації. Також видання за участю І. В. Поздєєвої та Археографічної лабораторії МДУ відзначаються великою кількістю покажчиків – власників, записів, рукописних вставок, цін на книги, покажчиків оправ з металу, покажчиків за сучасними фондами зберігання. Таким чином, каталоги перетворюються у синтетичні дослідження з історії регіональної книжності.

Одним із провідних центрів з дослідження стародруків здавна є Бібліотека РАН у Санкт-Петербурзі. Серед публікацій останнього часу відмітимо «Каталог почаївських видань», виданий 2007 р. в складі «Почаївського збірника» [26]. Каталог складається із 186 позицій опису почаївських видань кириличного та латинського шрифту. На жаль, в каталозі не зазначено прізвища безпосередніх укладачів каталогу, а лише авторський колектив, що працював над виданням. Каталог побудований за хронологічним принципом, він розпочинається із «Зерцала богословії», надрукованого у Почасві Кирилом Транквіліоном Ставровцьким 1618 р., потім вміщено описи видання друкарні Почаївського Успенського монастиря. У бібліографічних записах розписано орнаментику, зміст та склад видань із зазначенням сторінок, стан збереження примірників, шляхи їх надходження до колекції, особливості оправ. У виданні вміщено 79 ілюстрацій із гравюрами, віньєтками, аркушами тексту Почаївської друкарні. Деяко утруднює користування каталогом відсутність в описах уніфікованих назв стародруків, а одразу подано повні назви видань за титулом разом із присвятами, привілеями, що утруднює користування каталогом.

До каталогу додано покажчики персоналій (авторів та власників), установ-власників, географічних назв, уніфікованих назв, а також коротку статтю А. А. Романової «Книгоиздательская деятельность Почаевского монастыря: 1732–1830». Відмітимо, що на сайті Бібліотеки РАН виставлений електронний ресурс з назвою «Каталог почаевских изданий» у текстовій версії, що в цілому відповідає друкованому аналогу.

Хронологічним за характером представлення інформації став опублікований у 2010 р. каталог кириличних стародруків 1493–1600 рр. відділу рідкісної книги Бібліотеки Російської Академії наук, укладачі М. Ю. Гордєєва та А. А. Романова [7]. Каталог вміщує описи 148 примірників 75 видань. Він відзначається якістю описів, чіткістю та

продуманістю подачі матеріалу. Заслуговує на увагу те, що записи на примірниках передані зі збереженням оригінальної графіки та орфографії, що підвищує інформативність такого матеріалу та його наукову вартісність. Варте високої фахової оцінки і намагання укладачів каталогу детально охарактеризувати особливості примірників – штампи, печатки, наліпки, рукописні помітки, давні шифри, оскільки подекуди лише за ними можна встановити історію походження та побутування примірників. Адже помітна сучасна тенденція випуску каталогів фондів збірок без фіксації цих позицій.

Закономірно, що центрами дослідження кириличних книг стають найбільші збірки. Серед найновіших подібних каталогів заслуговує на увагу каталог московських видань 1601–1621 рр. із фондів Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі [5], автори-укладачі А. В. Вознесенський та К. М. Медведева. У каталозі описано 21 видання Московського Печатного двору 1601–1620 рр., представлено у збірці 75 примірниками. Публікація складається із вступних статей, одна з яких присвячена історії формування колекції відділу рідкісних видань РНБ, автор К. М. Медведева, інша – особливостям побудови каталога та опису видань (А. В. Вознесенський). У статті А. В. Вознесенського детально охарактеризовано багато теоретичних питань формування бібліографічного опису стародруків, у тому числі кириличних. Цей каталог відрізняє дуже детальний опис включених до його складу видань разом із доволі детальним описом примірників. В поле опису видання включені заголовки, вихідні відомості, характеристики друку, набору, особливості фоліації. Детально зафіксований текст колонтитулів, описане декоративне оформлення, склад, бібліографія, видавничі варіанти. В примітках після опису видання наводиться довідкова інформація з історії їх вивчення та відображення в каталогах. В області опису примірника вказані його повнота та дефектність, особливості оправ, записи, бібліотечні помітки та бібліографія. Каталог доповнений покажчиками імен, географічних назв, власників книг, датованих записів. Каталог виданий тиражем 250 примірників.

Серед друкованих каталогів кириличних стародруків окремих невеликих збірок, виданих російськими бібліографами, відмітимо каталог книг кириличного друку в фондах музею-заповідника «Кижі», виданий у 2005 р., підготовлений співробітниками музею Л. Харебовою та Н. Шиловим [29]. Каталог вирізняє високий рівень наукової підготовки, він включає детальний бібліографічний опис примірників видань, у тому числі й власницьких записів. Каталог складається із таких традиційних розділів, як

вступна стаття від укладачів, описи видань XVII, XVIII, XIX–XX ст., покажчики видань, назв та авторів, географічний та іменний. Каталог виданий тиражем у 500 примірників. Відмітимо, що це одна із небагатьох охарактеризованих нами публікацій, матеріал якої представлений і в електронному інформаційному середовищі, що значно розширяє можливості викорисатня подібних публікацій, оскільки він виставлений на сайті «Электронная библиотека. Публикации о музее-заповеднике «Кижи» з додатковими зручними пошуковими сервісними можливостями, із посиланням на друкований еквівалент, і в цілому відповідає друкованому каталогу [29].

З деякими каталогами російських збірок, опублікованими в досліджуваній період, вдалося ознайомитися тільки в електронному вигляді. Наприклад, з каталогом кириличних видань Музею фресок Діонісія, укладачі Г. І. Вздорнов, М. Н. Шаромазов, виданому в 2003 р. [4]. Певно, у назві трапилася помилка, оскільки наведене датування – 1538–1918 рр., не відповідає класифікації книг як стародрукованих. Відомості про розширення строку для стародрукованих видань до 1918 р. у літературі нам не траплялись. Каталог розпочинається вступною статтею, містить короткі описи музейної збірки книг з характеристиками оправ, зазначенням власницьких та вкладних записів, інформацією про придбання книг. Каталог побудований за хронологічним принципом розміщення описів, доповнений покажчиками названий, місця та часу друку, датованих записів та дарувальників. Подібні видання носять більш популяризаційний, ніж дослідницький характер та розширюють можливості ознайомлення із фондами музейних збірок, менш доступними для дослідників, ніж бібліотечні.

Таким чином, серед російських каталогів кириличних стародруків важливе місце займають фундаментальні зведені каталоги, що є важливим фактором у розвитку бібліографування та вивчення як кириличних книг, так і в цілому стародрукованих видань. Бібліографія кириличних стародруків розвивається як у формах створення каталогів окремих збірок, їх частин, виокремлених за хронологічною або видавничою ознаками. Помітні тенденції значного розширення та вар'ювання позицій опису видань та примірників, так і збільшення кількості та діапазону допоміжних покажчиків. Видання регіональних каталогів супроводжується глибоким дослідженням побутування книг, вводячи у сферу бібліографування книгознавчий матеріал.

Традиційно до опису кириличних стародруків, що доволі широко представлені в їхніх фондах, вдалися й польські дослідники кириличної книги. У 2004 р. вийшов друком каталог кириличних видань зі збірки Бібліотеки Народової у Варшаві [36], що є найбільшою книжковою збіркою Польщі. Каталог укладено Софією Журавінською та Зоєю Ярошевич-Переславцев, він містить 389 описи видань XV–XVIII ст., розташованих у хронологічному порядку. Спочатку подано назву польською мовою, потім мовою оригіналу, здебільшого церковнослов'янською. До особливостей каталогу належить й те, що подано не тільки назву за оригіналом, а й оригінальні вихідні відомості. Каталог носить попримірниковий характер, в складі опису зазначено стан збереження конкретного примірника, його повноту / дефектність, наведено власницькі записи, охарактеризовано його оправу. Збірка Бібліотеки Народової у Варшаві зберігає велику кількість кириличних стародруків, серед яких найдавнішим є надрукована у 1491 р. у Польщі у Кракові Ш. Фіолем Тріодь цвітна. До каталогу додано покажчики авторів і назв видань за їх вихідними відомостями, друкарень, власників примірників, тематичний покажчик записів, покажчик фрагментів рукописів, покажчик церков і монастирів, де зберігалися примірники, конкордації з бібліотекою Греко-католицької капітули у Перемишлі, звідки походить велика кількість кириличних стародруків збірки. Тому варто констатувати гідний вклад польських колег у дослідження кириличних стародруків, зокрема, у місцевих збірках.

Над обліком та бібліографуванням стародрукованої спадщини плідно працюють литовські колеги. До таких каталогів потрапляють і кириличні видання литовських збірок. У попримірниковому каталозі видань з фондів Бібліотеки Академії наук Литви (Вільнюс), укладеному Д. Нарбутене, що вийшов друком у Вільнюсі 2007 р. [33], описано 12 примірників видань кириличного друку 1519–1692 р., у тому числі Ф. Скорини, друкарні Мамоничів і Вільнюського братства.

Достойним внеском в дослідження кириличної книжності став також недавно виданий каталог кириличних видань 1525–1839 рр. Бібліотеки Вільнюського університету [32], укладач І. Кажуро. Він включає описи 336 примірників 263 видань, організований за алфавітним принципом, що не ускладнює користування, оскільки каталог має добре продуману систему покажчиків – назв, хронологічний, книг за друкарнями, імен та організацій.

В області опису суміщені як подані мовою оригіналу елементи опису, так і ті, що сформульовані мовою бібліографуючої організації, тобто

литовською. Через доволі великий обсяг зафіксованих в межах одного каталогу видань і примірників укладачам довелося шукати баланс між повнотою та достатністю інформації. Відмітимо, що вступні статті подані трьома мовами – литовською, англійською та російською, що значно розширює діапазон тих, хто зможе скористатися каталогом. Тираж видання складає 450 примірників.

Кириличні видання знайшли відображення і в каталогах стародруків, укладених болгарськими дослідниками. Видання XVI–XVII ст. включені до публікації «Каталог на българските печатни книги: 1508–1878» [27], підготовленої Н. Теодосієвим, опублікованої в Софії 2007 р. Видання включені за ознакою наявності староболгарської мови, в тому числі й кириличні стародруки, надруковані в Трговиште, Венеції, Брашові, Сучаві. Описи носять короткий фіксуючий характер. На жаль, вони недостатньо уніфіковані, місце видання, друкарню подано в описовій формі. Вказано на примірники видання у збірках Болгарії. Маємо відомості про підготовку в 2013 р. альбому-каталога «Книги кирилловського шрифту XVI – начала XX в. в собрании Национального художественного музея Республики Беларусь» [12].

Проведений аналіз каталогів кириличних стародруків, опублікованих у XXI ст., свідчить, що в цей період продовжується активний опис цих видань у вигляді фундаментальних зведених каталогів, і на рівні каталогів окремих збірок, масивів книг, тематичних груп бібліотек, музеїв та архівів. Переважно описом займаються російські та українські бібліографи та дослідники стародруків. Представлений широкий діапазон форм створення каталогів. Помітні тенденції до розширення описів на рівнях видань та примірників, до збільшення кількості та наповнення тематично різних додатків, а також до синтезу бібліографічних і книгознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. *Бондар Н. П.* Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дослідження, попрацьований опис. – К., 2012. – 312 с.: іл.
2. *Бондар Н. П.* Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : каталог / уклад. Н. П. Бондар, Р. С. Кисельов, за уч. Т. М. Росоветської. – К., 2008. – 232 с. Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/zal.html>.
3. *Бочковська В. Г.* Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів

XVIII–XX ст. із колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 359 с.: іл.

4. *Вздорнов Г. И.* Старопечатные кириллические книги в Музее фресок Дионисия, 1538–1918: кат.-путеводитель / Г. И. Вздорнов, М. Н. Шаромазов. – М. : Индрик, 2003. – 272 с. Режим доступа : <http://www.booksite.ru/fulltext/vzd/omov/index.htm>

5. *Вознесенский А. В.* Московские издания первой половины XVII века в собрании отдела редких книг Российской национальной библиотеки: Каталог / А. В. Вознесенский, Е. М. Медведева. – Вып. 1: 1601–1620 гг. – СПб, 2013. – 379 с.

6. *Гадалова Г. С.* Кириллические издания в хранилищах Тверской земли: XVI век – 1725 год: каталог / Г. С. Гадалова, Е. В. Перелевская, Т. В. Цветкова. – Тверь, 2002. – 304 с.

7. *Гордеева М. Ю.* Кириллические издания отдела редкой книги БАН: 1493–1600: каталог / Библиотека РАН; сост. М. Ю. Гордеева, А. А. Романова. – СПб: БАН, 2010. – 170 с.

8. *Гусева А. А.* Издания кирилловского шрифта второй половины XVI в.: св. кат.: Кн. 1–2. / А. А. Гусева. – М. : Индрик, 2003. – 1356 с.: ил.

9. *Гусева А. А.* Свод русских книг кирилловской печати XVIII века типографий Москвы и Санкт-Петербурга и универсальная методика их идентификации / А. А. Гусева. – М. : Индрик, 2010. – 1251 с.

10. *Емельянова Е. А.* Старообрядческие издания кирилловского шрифта конца XVII – начала XIX в.: каталог / РГБ; Е. А. Емельянова. – М. : Пашков дом, 2010. – 500 с.: ил.

11. Зібрання українських стародруків / Зібрання описали В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха. – К. : АДЕФ-Україна, 2012. – 482 с.: іл.

12. *Киреева Г. В.* Книги кирилловского шрифта XVI – начала XX в. в собрании Национального художественного музея Республики Беларусь: альбом-каталог / Г. В. Киреева, Н. Я. Трифонова. – Минск: Белпринт, 2012. – 167 с.

13. Кириллические издания XVI–XVII вв. хранилищах Пермской области: каталог / под ред. И. В. Поздеевой. – Пермь: Перм. книжн. изд-во, 2003. – 488 с.;

14. Кириллические издания XVIII в. в хранилищах Пермского края: каталог / кол. авт.-сост.: Ю. С. Белянкин, В. П. Богданов, М. С. Губанова и др.; Научн. ред. И. В. Поздеева. – Пермь : Перм. книжн. изд-во, 2008. – 487 с.

15. Кириллические издания Ростово-Ярославской земли: 1493–1652 гг.: каталог / под ред. И. В. Поздеевой. – Ярославль-Ростов, 2004. – 629 с.; Кириллические издания Ростово-Ярославской земли: 1652–1700 гг.: каталог / под ред. И. В. Поздеевой. – Ярославль; Ростов, 2009. – 832 с.

16. *Колосовська О. М.* Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АНУ. Вип. 4: Видання друкарні Львівського Успенського ставропігійського братства: 1591–1644 рр. / авт.-укл. С. В. Гацкова. – Львів, 2002. – 127 с.

17. *Коченко Н. Н.* Каталог старопечатных книг Луганского областного краеведческого музея / сост. Н. Н. Коченко, Р. Ф. Чумак, А. С. Люлько. – Луганск, 2001. – 38 с.

18. *Крейнін С. Н.* Каталог видань кириличного друку в установах Волині: 1600–1825 / Волин. краєзнав. музей; Упорядн. С. Н. Крейнін, О. Д. Огнева – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 132 с.

19. *Лукьянова Е. В.* Московские кирилловские издания XVI–XVII вв. в собраниях РГАДА: каталог. Вып. 1 : 1556–1625 гг. / сост. Е. В. Лукьянова; Л. Н. Горбунова. – М. : Археограф. центр, 1996. – 240 с.

20. *Лукьянова Е. В.* Московские кирилловские издания XVI–XVII вв. в собраниях РГАДА: каталог. Вып. 2.: 1626–1650 / сост. Е. В. Лукьянова. – М. : Индрик, 2002. – 374 с.

21. *Лукьянова Е. В.* Московские кирилловские издания XVI–XVII вв. в собраниях РГАДА: каталог. Вып. 3: 1651–1675 гг. / сост. Л. Н. Горбунова, Е. В. Лукьянова. – М. : Индрик, 2003. – 271 с.

22. *Немировский Е. Л.* Книги кирилловской печати: 1491–1550: каталог. – М. : Пашков дом, 2009. – 272 с.: ил.

23. *Немировский Е. Л.* Книги кирилловской печати: 1551–1600: каталог / Е. Л. Немировский, Е. А. Емельянова. – М. : Пашков дом, 2009. – 320 с.: ил.

24. *Немировский Е. Л.* Славянские издания кирилловского (церковно-славянского) шрифта: 1491–2000. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы. – Т. 1: 1491–1550. – М. : Знак, 2009. – 588 с.

25. *Немировский Е. Л.* Славянские издания кирилловского (церковно-славянского) шрифта, 1491–2000: инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы. – Т. 2, кн. 1: 1551–1592. – М. : Знак, 2011. – 572, [2] с.

26. *Почаевский сборник / БАН; Отв. ред Н. В. Колпакова.* – СПб, 2007. – 261 с.: ил.

27. *Теодосиев Н.* Каталог на българските печатни книги: 1508–1878. – София, 2007. – 450 с.

28. *Флегонтова Н. І.* Видання кириличного друку: 1581–1916 / Національна парламенська б-ка України ; укладач Н. Флегонтова. – К., 2005. – 44 с.

29. *Харебова Л. С.* Книги кириллической печати в фондах музея-заповедника «Кижі» : каталог / Л. С. Харебова, Н. И. Шилов; под ред. И. В. Поздеевой. – Петрозаводск, 2005. – 154 с. Режим доступа <http://kizhi.karelia.ru/library/kirill-pechat>.

30. *Шамрай М. А.* Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / М. А. Шамрай. – К., 2005. – 333 с. : іл.

31. *Юріна Л. А.* Напрестольні Євангелії XVI–XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника : каталог / упорядн. Л. Юріна. – К. : КВІЦ, 2005. – 196 с. : іл.

32. *Kažuro I.* Vilniaus universiteto bibliotekos kirilikos leidinių kolekcija: 1525–1839: Katalogas / Sudarė I. Kažuro. – Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2013. – 472 p.

33. *Narbutienė D.* XVI–XVII a. lituanica. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje: Katalogas / D. Narbutienė, V. Radvilienė, D. Rauckytė-Bikauskienė. – Vilnius, 2007. – 502 s.

34. *Nemirovskij E.* Gesamtkatalog der Frühdrucke in kirillischer Schrift. – Bd. 4. Die Druckerei von Božidar Goraždanin in Goražde und Venedig. – Baden-Baden, 2001. – 481 s. – (Bibliotheca bibliographica Aureliana. 170).

35. *Nemirovskij E.* Gesamtkatalog der Frühdrucke in kirillischer Schrift. – Bd. 6. Die zweite Druckerei von Božidar Vukovic ' in Venedig. – Baden-Baden, 2003. – 272, [42] s. – (Bibliotheca bibliographica Aureliana. 182).

36. *Żurawska Z.* Katalog druców cyrylickich wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej / Oprań. Z. Żurawska, Z. Jaroszewich-Pieresławcew. – Warszawa, 2004. – 464 s.: il.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2014 р.

UDC 003.349:01:017:004

Mariia Bondar

Special Aspects of Description of Cyrillic old Printed Books in 21th century

The Article observes more than thirty catalogues of Cyrillic old printed books, edited beginning from 2001. Ukrainian, Russian and several Polish, Lithuanian and Belorussian bibliographical indexes are considered. The analysis of Cyrillic old printed books catalogues demonstrates active description of this editions mainly by Russian and Ukrainian scientists in fundamental joint book catalogues, catalogues of singular collections, subject groups of libraries, museums and achieves. The tendencies to extension of descriptions of editions and copies, increasing of amount and content of appendixes are remarked. Among catalogues joint bibliographical and bibliological editions, sometimes with elements of art, historical and culturological studies prevail.

Keyword: Cyrillic old printed books, bibliographing of Cyrillic old printed books, old printed book catalogues, scientific description of old printed books.

УДК 003.349:01:017:004

Марія Бондар

Особенности описания кириллических старопечатных изданий в XXI ст.

В статье проанализировано более трех десятков каталогов кириллических старопечатных изданий, изданных начиная с 2001 г. Сначала рассмотрены украинские библиографические указатели кириллических старопечатных изданий, потом российские, в конце – немногочисленные польские, литовские, белорусские

и болгарские. Проведенный анализ каталогов свидетельствует об активном описании кириллических старопечатных изданий преимущественно российскими и украинскими исследователями в виде фундаментальных сводных каталогов, каталогов отдельных собраний, тематических групп библиотек, музеев и архивов. Отмечаются тенденции к расширению описаний изданий и экземпляров, увеличению количества и наполнения приложений и вспомогательных указателей. Среди каталогов преобладают синтезированные издания библиографического и книговедческого характера, иногда с элементами искусствоведческих, исторических и культурологических исследований.

Ключевые слова: кириллические старопечатные издания, библиографирование кириллических старопечатных изданий, каталоги старопечатных изданий, научное описание старопечатных изданий.

УДК 027.021(4Укр-25)ІАНБУВ:930.251:59

Андрій Шаповал,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб. НБУВ

ОСОБОВІ ФОНДИ ЗООЛОГІВ У ІНСТИТУТІ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ: НОВІ НАДХОДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Розглянуто документальний склад особових архівних фондів учених НАН України О. П. Маркевича, В. Г. Доліна, М. М. Щербака, М. П. Савчука, що є джерельною базою досліджень з історії розвитку зоології в Україні.

Ключові слова: особовий фонд, О. П. Маркевич, В. Г. Долін, М. М. Щербак, М. П. Савчук, НАН України.

В Інституті архівознавства НБУВ відклалися документи особових фондів вчених НАН України, що розкривають наукову, організаційну й громадську діяльність українських вчених та частково висвітлюють історію діяльності установ НАН України, в яких працювали науковці. За останні два роки документальний масив ІА НБУВ поповнився новими фондами вчених, що працювали в галузі зоології, зокрема основоположника паразитоценології, гідропаразитології та іхтіопаразитології в Україні, академіка НАН України О. П. Маркевича; засновника національної колекоптерологічної й ентомологічної шкіл, члена-кореспондента НАН України В. Г. Доліна; фундатора української школи систематиків-герпетологів, одного із організаторів Національного науково-природничого музею НАН України, члена-кореспондента НАН України М. М. Щербака; дослідника проблем експериментальної гельмінтології й паразитології, ентомології та імунобіології, члена-кореспондента АН УРСР М. П. Савчука. Оскільки життя, діяльність і наукова спадщина видатних вчених викликає великий інтерес у дослідників історії зоологічної науки ставимо за мету ознайомити науковців з документальним складом їх особових архівних фондів.

Унікальним за своїм змістом і обсягом є особовий архівний фонд академіка НАН України О. П. Маркевича (ф. 121), який складається з чотирьох описів, що містять 1270 справ загальною кількістю 7939 документів за 1913–1999 рр.

До фонду увійшли біографічні документи та документи про